

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. В. В. ДОКУЧАЄВА**

Кафедра прикладної економіки і міжнародних економічних відносин

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Перший проректор
професор Р. ШЕЛУДЬКО
«06» березня 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І АУДИТ»

Галузь знань – 10 «Природничі науки»

Спеціальність – 101 «Екологія»

Факультет захисту рослин

Харків – 2020

Робоча програма «Екологічний менеджмент і аудит» для здобувачів галузі знань 10 «Природничі науки», спеціальності 101 «Екологія», «26» серпня, 2020 р. ____ с.

Розробник: Кучер Леся Юріївна, канд. екон. наук, с. н. с., доцент кафедри прикладної економіки і міжнародних економічних відносин.

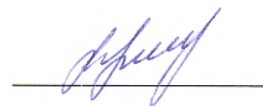
Робочу програму затверджено на засіданні кафедри прикладної економіки і міжнародних економічних відносин

Протокол від « 26 » серпня 2020 року № 1

Завідувач кафедри, д-р екон. наук, професор ХНАУ

Л. ЛОМОВСЬКИХ

«26» серпня 2020 р.

Схвалено методичною комісією факультету захисту рослин

Протокол від «28» серпня 2020 р. № 2.

Голова навчально-методичної комісії

факультету захисту рослин,

канд. с.-г. наук, доцент

І. ЗАБРОДІНА

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 10 «Природничі науки»	Обов’язкова	
Модулів – 2	Спеціальність 101 «Екологія»		
Змістових модулів – 2		Рік підготовки:	
		1-й	1-й
		Семестр	
Загальна кількість годин – 90	Освітньо-професійна програма «Екологія»	1-й	1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4; самостійної роботи здобувача – 8			Лекції
	14 год.	8 год.	
	Практичні, семінарські		
	14 год.	6 год.	
	Самостійна робота		
	62 год.	76 год.	
	Лабораторні:		
	-	-	
		Вид контролю: залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Екологічний менеджмент» є формування в студентів компетентності щодо сучасних моделей екологічного менеджменту, прийняття управлінських рішень у системі забезпечення екологічно збалансованої діяльності суб'єктів господарювання.

Завдання навчальної дисципліни полягає в оволодіння студентами вміннями та знаннями з формування системи екологічного менеджменту, а також розвиток умінь еколого-економічного обґрунтування управлінських рішень.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

знати:

- теоретичні положення та методологічні основи екологічного менеджменту;

- основи формування системи екологічного менеджменту;

- принципи, функції та методи екологічного менеджменту;

- основні інструменти екологічного менеджменту;

- нормативно-правові основи екологічного менеджменту;

уміти:

- практично застосовувати методологічний і понятійно-термінологічний апарат екологічного менеджменту;

- використовувати принципи, функції, методи та інструменти екологічного

менеджменту;

- розробляти, обґрунтовувати й застосовувати економічні, еколого-економічні, організаційні механізми, інструменти й важелі реалізації екологічної політики через запровадження екологічного менеджменту;

- здійснювати еколого-економічне обґрунтування та приймати управлінські рішення в системі забезпечення екологічно збалансованої діяльності суб'єктів господарювання;

- визначати основні показники ефективності екологічно орієнтованих інвестиційних проектів;

- запроваджувати інновації в галузі екологічного менеджменту;

- розробляти організаційну структуру системи екологічного менеджменту підприємства;

- визначати екологічні аспекти діяльності підприємства, встановлювати пріоритети та розробляти програми екологічних дій;

- визначати фактори впливу й оцінювати еколого-економічні ризики в процесі діяльності суб'єктів господарювання.

Перелік компетентностей:

Загальні компетентності:

ЗК 01. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 02. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК 04. Здатність розробляти та управляти проектами.

Спеціальні (фахові) компетентності:

ФК 01. Обізнаність на рівні новітніх досягнень, необхідних для дослідницької та/або інноваційної діяльності у сфері екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування.

ФК 02. Здатність застосовувати міждисциплінарні підходи при критичному осмисленні екологічних проблем.

ФК 06. Здатність управляти стратегічним розвитком команди в процесі здійснення професійної діяльності у сфері екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування.

Програмні результати навчання

ПР 01. Знати та розуміти фундаментальні і прикладні аспекти наук про довкілля.

ПР 04. Знати правові та етичні норми для оцінювання професійної діяльності, розробки та реалізації соціально-значущих екологічних проектів в умовах суперечливих вимог.

ПР 10. Демонструвати обізнаність щодо новітніх принципів та методів захисту навколишнього середовища.

ПР 11. Уміти використовувати сучасні інформаційні ресурси з питань екології, природокористування та захисту довкілля.

ПР 15. Оцінювати екологічні ризики за умов недостатньої інформації та суперечливих вимог.

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Науково-методичні засади екологічного менеджменту

Тема 1. Теоретичні засади екологічного менеджменту

1. Екологічний менеджмент: понятійно-категорійний апарат.
2. Мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дисципліни «Екологічний менеджмент».

Тема 2. Методологічні засади екологічного менеджменту

1. Методологічні підходи й принципи екологічного менеджменту
2. Загальні й спеціальні функції екологічного менеджменту
3. Сутність і класифікація методів екологічного менеджменту
4. Стан і перспективи розвитку екологічного менеджменту в Україні

Тема 3. Формування системи екологічного менеджменту

1. Структура системи екологічного менеджменту
2. Концепція запровадження екологічного менеджменту в Україні
3. Організація корпоративного екологічного менеджменту
4. Приклади екологічних політик підприємств

Змістовий модуль 2. Основні інструменти екологічного менеджменту

Тема 4. Екологічний аудит у системі екологічного менеджменту

1. Поняття про екологічний аудит. Види аудиту
2. Етапи проведення екологічного аудиту
3. Міжнародні стандарти та принципи екологічного аудиту

Тема 5. Екологічна сертифікація в системі екологічного менеджменту

1. Сутність, об'єкти, суб'єкти та мета екологічної сертифікації
2. Завдання, принципи та передумови екологічної сертифікації
3. Становлення екологічної сертифікації
4. Сертифікація виробництва й обігу органічної продукції та сировини

Тема 6. Екологічний маркетинг у системі екологічного менеджменту

1. Екологічний маркетинг: сутність, мета, особливості
2. Товарна політика в екологічному маркетингу
3. Цінова політика в екологічному маркетингу
4. Екологічне маркування продукції
5. Сутність екологічного інжинірингу

Тема 7. Екологічні ризики та управління ними

1. Сутність і класифікація екологічних ризиків
2. Управління екологічними ризиками
3. Оцінювання екологічних ризиків
4. Екологічні ризики інновацій: сутність й управління ними

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Денна форма навчання					Заочна форма навчання				
	усь- го	у тому числі				усь- го	у тому числі			
		л	с-п	інд.	с.р.		л	с-п	інд.	с.р.
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Науково-методичні засади екологічного менеджмен										
Тема 1. Теоретичні засади екологічного менеджменту	12	2	2	-	8	12	2	-	-	10
Тема 2. Методологічні засади екологічного менеджменту і	13	2	2	-	9	13	2	-	-	11
Тема 3. Формування системи екологічного менеджменту	13	2	2	-	9	13	-	2	-	11
Разом за змістовим модулем 1	38	6	6	-	26	38	4	2	-	32
Змістовий модуль 2. Основні інструменти екологічного менеджменту										
Тема 1. Екологічний аудит у системі екологічного менеджменту	13	2	2	-	9	15	2	2	-	11
Тема 2. Екологічна сертифікація в системі екологічного менеджменту	13	2	2	-	9	13	2	-	-	11
Тема 3. Екологічний маркетинг у системі екологічного менеджменту	13	2	2	-	9	13	-	2	-	11
Тема 4. Екологічні ризики та управління ними	13	2	2	-	9	11	-	-	-	11
Разом за змістовим модулем 2	52	8	8	-	36	52	4	4	-	44
Усього годин	90	14	14	-	62	90	8	6	-	76
Модуль 2										
ІНДЗ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Усього годин	90	14	14	-	62	90	8	6	-	76

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1		
2		
3		
4		
Разом		

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Екологічний аудит: принципи складання звіту	2
2	Екологічний маркетинг органічної продукції	2
3	Управління екологічними ризиками	2
Разом		6

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
—	—	—

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кожен студент за однією нижче перелічених тем готує доповідь, кросворд, пише тези або статтю. Крім того, за бажанням виступає з доповіддю на науково-практичній конференції		
1	Правова відповідальність суб'єктів екологічного менеджменту	8
2	Нормативно-правові засади впровадження систем екологічного менеджменту на підприємстві	9
3	Сертифікація виробництва органічної продукції в Україні	9
4	Механізм ціноутворення на органічні продукти	9
5	Екологічне маркування продукції: досвід країн ЄС	9
6	Методи управління екологічними ризиками на підприємстві	9
7	Ризики впровадження екологічних інновацій	9
Разом		62

9. Індивідуальні завдання

Не передбачено.

10. Методи навчання

У ході вивчення дисципліни «Екологічний менеджмент» використовуються такі методи навчання:

I. Інформаційно-презентативні:

- 1) усні: лекція, міні-лекція, розповідь, пояснення;
- 2) письмові: конспект, план, тези, цитати, графіки, схеми, реферат, звіт;
- 3) наочно-усні: демонстрація, слайди, відео.

II. Алгоритмічно-дійові:

- 1) діалогічні: бесіда, дискусія, консультація, тестування, семінари, питання-відповіді;
- 2) предметно-групові: питання, задачі;
- 3) групові: робота в малих групах, мозковий штурм, рольові ігри, конференції, круглі столи.

III. Самостійно-пошукові:

- 1) самостійна робота: питання, задачі, тестування.

11. Методи контролю

Протягом вивчення курсу «Екологічний менеджмент» студент має брати активну участь в обговоренні програмних питань на практичних заняттях.

Поточний контроль знань студентів здійснюється за трьома напрямками:

I – контроль систематичності та активності роботи на семінарських (практичних, лабораторних) заняттях;

II – контроль за виконанням завдань для самостійного опрацювання;

III – контроль за виконанням модульних завдань.

Підсумковий контроль, який здійснюється в кінці вивчення курсу.

Система оцінювання знань, вмінь і навичок здобувачів передбачає виставлення оцінок за всіма формами проведення занять. Перевірку та оцінювання знань студентів здійснюють у таких формах:

- оцінювання роботи студентів під час семінарських і практичних занять;
- проведення модульного контролю;
- проведення підсумкового контролю.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота							Підсум- ковий тест	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	20	100
11	11	11	11	12	12	12		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
90-100	A	зараховано
82-89	B	
75-81	C	
66-74	D	
60-65	E	
35-59	FX	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

Навчальний процес при підготовці магістрів спеціальності «Екологія» забезпечується текстами лекцій, методичними розробками з організації

самостійної роботи, які розроблені ведучим курсу.

1. Конспект лекцій з дисципліни «Екологічний менеджмент» (електронний варіант);
2. Методичні рекомендації щодо практичних занять і самостійної роботи;
3. Тестові завдання для діагностики рівня сформованості знань.

14. Рекомендована література

Основна література

1. Бобровський А. Л. Екологічний менеджмент : підручник / А. Л. Бобровський. – Суми : Університетська книга, 2009. – 585 с.
2. Галушкіна Т. П. Экономические инструменты экологического менеджмента (теория и практика) / Т. П. Галушкіна ; НАН України. Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований. – Одесса, 2000. – 280 с.
3. Галушкіна Т. П. Екологічний менеджмент та аудит : навч. посібник / Т. П. Галушкіна, Л. М. Грановська, Р. А. Кисельова. – Херсон : Олді-плюс, 2013. – 456 с.
4. Екологічний менеджмент : навч. посіб. / за ред. В. Ф. Семенова, О. Л. Михайлюк. – К. : Знання, 2006. – 366 с.
5. Кожушко Л. Ф. Екологічний менеджмент : підручник / Л. Ф. Кожушко, П. М. Скрипчук. – К. : Академія, 2007. – 432 с.
6. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням : підручник / за заг. ред. д. е. н., проф. Л. Г. Мельника та к. е. н., проф. М. К. Шапочки. – Суми : Університетська книга, 2015. – 759 с.
7. Родіонов О. В. Екологічний менеджмент : навч. посіб. / О. В. Родіонов ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ : НОУЛІДЖ, 2009. – 274 с.
8. Словник-довідник з екологічного менеджменту : навч. посіб. / П. М. Скрипчук, Л. Ф. Кожушко, Т. П. Галушкіна, О. І. Скрипчук ; Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування. – Рівне, 2009. – 356 с.

Допоміжна література

9. Горлачук В. В. Земельний менеджмент : навч. посіб. / В. В. Горлачук, І. М. Песчанська, В. А. Скороходов. – К. : Професіонал, 2006. – 192 с.
10. Довідник з питань економіки та фінансування природокористування і природоохоронної діяльності // В. Шевчук та ін. – К. : Геопринт, 2000. – 411 с.
11. Дорогунцов С. І. Удосконалення управління природокористуванням в АПК / С. І. Дорогунцов, П. П. Борщевський, Б. М. Данилишин. – К. : Урожай, 1992. – 128 с.
12. Екологічне управління : підручник / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський та ін. – К. : Либідь, 2004. – 432 с.
13. Екологічні новації Спільної аграрної політики ЄС : імплементація в Україні : науково-аналітична зап. / від 10.08.2016 р. № 135-13/440/ Ін-т екон. та прогнозів. НАНУ. – К., 2016. – 37 с.
14. Екологічні основи збалансованого природокористування у агросфері :

навч. посіб. / за ред. С. П. Сонька та Н. В. Максименко. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 568 с.

15. Екологічний аудит : посібник з екологічного менеджменту і екологічного аудиту / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, В. М. Навроцький та ін. – К. : Символ-Т, 1997. – 221 с.

16. Ілляшенко С. М. Маркетингові засади впровадження екологічних інновацій : моногр. / С. М. Ілляшенко. – Суми : Папірус, 2013. – 184 с.

17. Ілляшенко С. М. Управління екологічними ризиками інновацій : моногр. / С. М. Ілляшенко, В. В. Божкова ; за ред. д. е. н., проф. С. М. Ілляшенко. – Суми : Університетська книга, 2004. – 223 с.

18. Караїм О. А. Екологічний менеджмент і аудит : конспект лекцій / О. А. Караїм. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 184 с.

19. Кучер Л. Ю. Економіка природокористування : навч. посібник / Л. Ю. Кучер, А. В. Кучер. – Х. : ФОП Федорко М. Ю., 2014. – 264 с.

20. Лебедевич С. І. Теоретико-методологічні засади формування галузевої системи екологічного менеджменту підприємств : моногр. / С. І. Лебедевич. – Львів : Ліга-Прес, 2008. – 340 с.

21. Практикум з менеджменту : ситуації і ділові ігри : навч. посіб. / О. Д. Гудзинський, С. М. Судомир, Т. О. Гуренко, Н. В. Гайдамак ; за заг. ред. О. Д. Гудзинського. – К. : ІПК ДСЗУ, 2010. – 196 с.

22. Проектування системи управління та менеджменту. Практикум / за ред. Й. С. Завадського. – К. : Урожай, 1994. – 208 с.

23. Прокопенко О. В. Екологізація інноваційної діяльності : мотиваційний підхід : моногр. / О. В. Прокопенко. – Суми : Університетська книга, 2008. – 392 с.

24. Скиба Ю. А. Екологічний менеджмент і аудит. Практикум. Спеціальність 7.070801, 8.0708.01 Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування / Ю. А. Скиба, Н. В. Коржунова. – К. : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 60 с.

Internet-ресурси

1. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Офіційний веб-сайт Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – Режим доступу : <http://ecos.kiev.ua>.

3. Офіційний веб-сайт Інституту агроєкології і природокористування НААН. – Режим доступу : <http://agroeco.org.ua>.

4. Офіційний веб-сайт Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. – Режим доступу : <https://menr.gov.ua>.